

НОВІ ФІНАНСОВІ МЕХАНІЗМИ ПАРТНЕРСТВА ДЕРЖАВИ І БІЗНЕСУ НА РИНКОВИХ ОСНОВАХ

Юхименко Петро Іванович

д.е.н., професор

Рибак Надія Олексіївна

к.е.н., доцент

Баздуганов Олег Сергійович

Магістрант

Самар Наталія Віталіївна

Магістрант

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Анотація./Abstract. Розкрито об'єктивні процеси, які обумовили необхідність запровадження нових фінансових механізмів партнерства держави і бізнесу на ринкових основах. Доказано, що досконалість інституціонального порядку інвестиційного процесу істотно впливає на ефективність цієї співпраці, змінює філософію управління капіталом фінансових інститутів та створює стимули для розвитку підприємницької діяльності.

Ключові слова: фінансові інститути, інституціональний порядок, підприємництво, ефективність, інвестиційна політика, приватний капітал.

Вступ./Introduction. Формування нового конкурентного середовища за умов бюджетної децентралізації спричинив обмеженість можливостей держави, тому живий процес інновацій у розбудові їх соціальної інфраструктури часто призводить до тісного взаємовигідного співробітництва держави, банків, публічних союзів і приватного сектору, яке будується з врахуванням переваг партнерів та на ринковій основі - це державно-підприємницьке партнерство (ДПП). Україна на шляху до активного впроваджує цієї форми взаємин в практику. За даними центральних та місцевих органів виконавчої влади в Україні станом на 01.01.2021 на умовах ДПП укладено 192 договори, з яких

реалізується 39 договорів (29 - концесійних договорів, 6 - договорів про спільну діяльність, 4 - інші договори), 153 договорів не реалізується (118 - не виконується, 35 - розірвані / закінчився термін дії) [1].

Мета роботи./Aim. Вдосконалення теоретичних засад і наукове обґрунтування підходів до використання нового фінансового механізму залучення інвестицій на основі партнерства держави і бізнесу у розбудові соціальної економіки.

Матеріали і методи./Materials and methods. Для досягнення поставленої мети використали загальнонаукові системний та еволюційний підходи, які потребують ієрархічності сутнісного розуміння партнерства держави і бізнесу в інвестуванні соціальної економіки та показати проблему дослідження в цілісності, виявити різноманітність характерних ознак, внутрішніх і зовнішніх зв'язків, взаємовпливів та залежностей, які є результатом практичної реалізації на місцях інвестиційної політики.

Результати и обговорення./Results and discussion. Новий інституціональний порядок децентралізації поставив питання пошуку нових фінансових механізмів залучення інвестицій до вирішення соціальних проблем місцевого рівня на умовах партнерства держави і бізнесу. Основними передумовами нових взаємин держави і бізнесу на умовах партнерства є:

- неоліберальна модель економічного розвитку набула всеохоплюючого характеру (починаючи з 1980-1990-х рр.), нині яку намагається розбудувати і Україна [2], що спричинило передачу в приватні руки значної частини державних активів та, відповідно, формування спільної власності у формі ДПП;

- прискорена соціалізація суспільної моделі розвитку, що стало причиною для багатьох національних урядів неспроможності модернізувати та розширювати економічну та соціальну інфраструктуру за бюджетні кошти;

- інноваційна економіка засвідчила, що бізнес в більшій мірі, ніж держава, показав мобільність, швидкість прийняття раціональних рішень, здатність до нововведень, використання технічних та технологічних інновацій тощо. В новоствореному інституціональному порядку фінансові інститути

стали розглядатися як «інтерактивне партнерство» [3], яке фінансує і виробляє різноманітні компоненти результатів державної політики в галузі співробітництва і конкуренції. Це партнерство розвивається через утворення аутсорсінгів для здійснення визначених завдань (таких як забезпечення харчування у сільських школах, дитячих садочках), туристичних кластерів або здача в оренду цілих сфер державних послуг (наприклад, транспортну інфраструктуру). Юридичне оформлення цих угод у вигляді контрактів узаконювало це приватне фінансування із залученням банківської системи або державно-підприємницького партнерства.

Спільним для всіх успішних моделей розвитку ДПП було поєднання конкуренції, співпраці та створення відповідних інституцій, спрямованих на підтримку бажаного поєднання фінансових ресурсів для досягнення успіху в розбудові соціальної економіки. Це дуже важливо для практики пошуку моделі розвитку української економіки яка розвивається в несприятливих умовах та недостатності державних фінансів.

Щодо моделей цього партнерства, то нині найбільшої популярності набуває фінансове співробітництво через формування кластерів, як значно кращу колективну та організаційну спроможність в реакції на нові виклики та глобальні зміни. Український кластерний рух живий та розвивається разом зі світом, основою якого стає ДПП. На всіх рівнях державної влади мають усвідомити, що це не тільки інструмент зростання в нормальних умовах а й організовані, високоадаптивні структури, які є не менш потужним інструментом протидії кризовим явищам.

Формування інфосфери децентралізованого бюджету вимагає удосконалення фінансового механізму реалізації функцій держави, які забезпечує вона через бюджетну систему, суть яких полягає в досягненні державою публічного статусу, тобто реалізації претензій на служіння суспільним, а не приватним інтересам, на статус суспільного, офіційного і безособистісного інституту. «При формуванні держави розподіл сфер (і типів дій) на суспільну і приватну пов'язане із економічними інтересами, розподіл на

формальний (офіційний) і неформальний спосіб дії відноситься до системи правил і постанов, а на безособистісний і особистісний (персоніфікований) – до способів їх застосування» [4]. Принцип міцності держави та її легітимність визначаються способом уміння ефективно інституційне окреслити та дотримуватися цих меж, особливо це стосується партнерства держави і бізнесу через активне використання коштів значного числа платників податків. Саме ця сторона взаємин, яка характеризується створенням організаційної структури у фінансовій системі з метою спільної взаємовигідної інвестиційної діяльності вимагає інституціонального закріплення, оскільки інвестиційна форма є однією із найвпливовіших, так як вона має стратегічну спрямованість, основною метою якої є стимулювання економічного росту і соціалізації територій [5].

Прийнятий Закон України «Про державно-приватне партнерство» (2010 р.) має ряд недоліків, які негативно відображаються на темпах розвитку цього партнерства. Серед них «розмитість» відносин, які він покликаний регулювати. Закон не містить чітких інституціональних рамок застосування, пропонуючи орієнтуватися за неконкретними ознаками ДПП і сферам застосування ДПП (галузі народного господарства). При цьому упущений найголовніший фактор ДПП як партнерства, спрямованого на реалізацію проектів, пов'язаних з публічними об'єктами і публічними послугами, що забезпечують належну соціалізацію населення в цілому. Також в цьому Законі відсутня чітка фіксація мінімальної частки участі у проекті приватного партнера (зокрема, у розвинених країнах мінімальна частка приватного фінансування складає 25 %). У практиці європейських країн законодавчо регулюється максимальна доля державних фінансів в залежності від розвитку регіону. Всі регіони розділяються на три групи: менш розвинені регіони - тут максимальна частка співфінансування проектів з бюджету ЄС становить 75-85%; перехідні регіони - тут частка співфінансування становить 60%; більш розвинені регіони - тут частка співфінансування складає 50% [6]. Відсутність законодавчого закріплення величини приватного капіталу у проектах дає підставу навіть за мінімальної частки приватного фінансування у спільному проекті відносити

його до категорії ДПП, перекладаючи більшу частину відповідальності на державу при використанні певних пільг для свого розвитку. Не менш важливим є і відсутність чіткого визначення механізмів практичної реалізації (визначення етапів реалізації проектів ДПП, створення мотивації для іноземних інвесторів, особливо щодо користування природними ресурсами, які складають значну частину незадіяного капіталу сільських територій, тощо). Відповідно до ст. 7 державно-приватне партнерство поширюється на об'єкти, що перебувають у державній або комунальній власності чи належать АР Крим. Тим самим унеможлиблюється реалізація таких проектів, як будівництво об'єктів приватним партнером з наступним їх передаванням державному (комунальному) партнеру. Залишається невизначеною роль Державного фонду регіонального розвитку у фінансуванні проектів ДПП тоді як за рахунок ДФРР фінансуються проекти (в 2021 році фінансується 294 проектів на суму 4,2 млрд. гривень, з яких 148 - перехідні проекти, що розпочались у минулих роках [7]) двох пріоритетів - якісне відновлення інфраструктури в регіонах та проекти економічного розвитку, де велика перспектива партнерства держави і приватного бізнесу в розвитку сільських територій. Не вирішують ці проблеми і внесені поправки до вказаного Закону [8].

Світовий досвід ДПП засвідчує необхідність в процесі формування нового інституціонального порядку врахування того, що серед основних видів ризиків у такому партнерстві - фінансовий ризик [9], який пов'язаний з варіативністю кредитних ставок, курсів обміну валют та інших факторів, що впливають на витрати фінансування проекту є найважливішим, і тому має бути розроблений інституціональний інструментарій його пом'якшення для приватного капіталу.

Практика цілого ряду країн засвідчує, що успіх у дорогих інфраструктурних проектах на основі ДПП забезпечує не менше 40-60% доля інвестиційної участі держави [10, с. 24, 57]. Зміна парадигми управління, яка полягає у зміні процесу комунікації між владою, бізнесом та суспільством, під час якого встановлюються цілі, пріоритети, віднаходяться форми, методи і

процедури досягнення мети та, відповідно, знижуються трансакційні витрати, на які витрачається лівова частка бюджетних коштів (до 30 %) [11, с. 86].

Формування нового інституціонального порядку України регулювання економічних взаємин в реалізації політики ДПП і сформована нова архітектура бюджетної системи свідчить, що це більше чим забезпечення доходів і регулювання державних витрат. Ця політика спрямована на більш ефективне використання нецентралізованих фінансових ресурсів на цілі бюджетної політики у формі ДПП. Новий інституціональний порядок має бути спрямованим на стимулювання і заохочення приватної діяльності і приватних інвестиційних витрат на цю мету. А виконавчі органи держави і публічних союзів крім фіскальних, регулятивних, моніторингових інструментів мають створювати умови відкритої конкуренції фінансових інститутів з приватним капіталом і розподіл відповідальності й ризику з недержавними продуцентами в інтересах підвищення продуктивності й ефективності. Дослідники цю диверсифікацію і зміну інструментарію державних фінансів називають формуванням «третьої сили» в управлінні державними фінансами [12]. Її залучення до формування проектів розвитку територій може попередити чисельні помилки у підготовці, проведенні конкурсного відбору та подальшому виконанню угоди у відповідності до обраної форми ДПП.

Організація такого партнерства дає підстави розглядати значну частину результатів бюджетної політики як спільний продукт взаємодії багатьох учасників, часто в результаті тісного переплетіння можливостей ринків та держави і витрат бюджетних та приватних інвестиційних ресурсів. Варто відмітити, що навіть в умовах скорочення державних інвестицій (непередбачувані обставини, наприклад, фінансової кризи) і зростання приватної участі у фінансуванні інфраструктурних державних програм розвитку територій, роль держави не послаблюється, а проявляється у зростанні регулювання економічними механізмами і встановленні стандартів і норм в галузях ДПП.

Важливість для України цього аспекту полягає в тому, що в умовах

децентралізації та утвердження ринкової економіки ДПП є альтернативою приватизації в майбутньому природних ресурсів державної та комунальної власності новостворених громад, оскільки об'єднує переваги державного та приватного секторів, зокрема такі: соціальну та екологічну відповідальність; громадську підзвітність і пріоритетність дотримання екологічних стандартів у підприємницькому природогосподарюванні; підприємницький підхід до формування фінансових ресурсів, використання інноваційних технологій в управлінні факторами виробництва.

Висновки./Conclusions. Ефективність нового фінансового механізму інвестиційного середовища розвитку територій має ґрунтуватися на принципі міцності держави щоб забезпечити дотримання фінансової дисципліни і жорстких правил оподаткування, залучення позичкових інвестиційних засобів, які служать звичайним джерелом фінансування державних інвестицій. Найважливішими факторами ефективної дії нових фінансових механізмів мають бути: 1) сформувати досконалий інституціональний порядок (нормативно-правова база) який регулює діяльність партнерів; 2) перейти до практики відкритості порядку відбору (конкурсний) реалізації проєктів ДПП, а також посилити роль Міністерства фінансів у цьому процесі; 3) забезпечити справедливість контрактів на основі довгострокових зобов'язань, на яких ґрунтується діяльність ДПП і які безпосередньо визначають фінансовий ризик, який має бути ефективно і збалансовано розподілятися між державою і приватним сектором. Крім того, метою інститутів бюджетної системи має стати прозорий бюджетний облік і повне розкриття усіх фінансових ризиків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Стан Здійснення ДПП в Україні. Міністерство Економіки України. 2021. URL. <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail...> (Дата звернення 5.08.2021).
2. Романченко В.Б. Сучасна соціально-економічна модель України: її головні ознаки, результати впровадження, доцільність змінення. Інвестиції:

практика та досвід № 23. 2020. С. 144—150. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/23_2020/24.pdf (Дата звернення 27.08.2021).

3. Rall J., Reed J., Farber N. Public-Private Partnerships for Transportation. A Toolkit for Legislators / NCSL Partners Project on PPPs for Transportation, Washington, D.C., 2010. 11p. URL: <http://www.laneconstruct.com/servlet/servlet.FileDownload?file=015U000000003oMg>) (Дата звернення 12.08.2021).

4. Волков В.В. Силовое предпринимательство: экономико-социологический анализ. С.-П.: Из-ство Европейского университета в Санкт-Петербурге. 2012. 353 с. С. 289.

5. Майер О. Оценка эффективности бизнеса: Пер. с англ. М.: ОО «Вершина». 2004. 280 с.

6. Олександр С. Стратегія «Європа-2020»: у центрі – людина. Європейський діалог. 2019. URL: <http://dialog.lviv.ua/strategiya-yeuropa-2020-u-tsentri-lyudina/> (Дата звернення 06.10.2021).

7. 294 проекти регіонального розвитку відібрані для фінансування у 2021 році коштом ДФРР Міністерство розвитку громад та територій України, 19 лютого 2021 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/294-proekti-regionalnogo-rozvitku-vidibrani-dlya-finansuvannya-u-2021-roci-koshtom-dfrr> (Дата звернення 04.10.2021).

8. Закон України “Про внесення змін до деяких законів України щодо усунення регуляторних бар’єрів для розвитку державно-приватного партнерства та стимулювання інвестицій в Україні» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 10, ст.97). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/817-19#Text> (Дата звернення 07.09.2021).

9. Посібник та інструменти для розробки програми ДПП. Частина 1. World Bank Group. 2021. URL: https://pppagency.me.gov.ua/wp-content/uploads/2021/06/day-3-ppp-manuals_line-ministries-.pdf (Дата звернення 08.07.2021).

10. Национальный доклад «Риски бизнеса в частно-государственном

партнёрістві». М.: Ассоциация менеджеров. 2007. 108 с. С. 24; 57. URL: <https://docplayer.com/39142004-Draft-nacionalnyy-doklad-riski-biznesa-v-chastno-gosudarstvennom-partnerstve.html> (Date applicationis 05.10.2021).

11. УКРАЇНА 2030: Доктрина збалансованого розвитку. Видання друге. Львів: Кальварія, 2017. 164 с. С. 84. URL. <https://www.google.com/search?q=УКРАЇНА+2030%3A...> (Дата звернення 01.10.2021).

12. Lester M. Salamon. The New Governance and the Tools of Public Action: An Introduction. Fordham Urban Law Journal. Vol. 28. N 5. 2011. P. 1611-1674. URL. <https://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2182&context=ulj> (Дата звернення 09.08.2021).